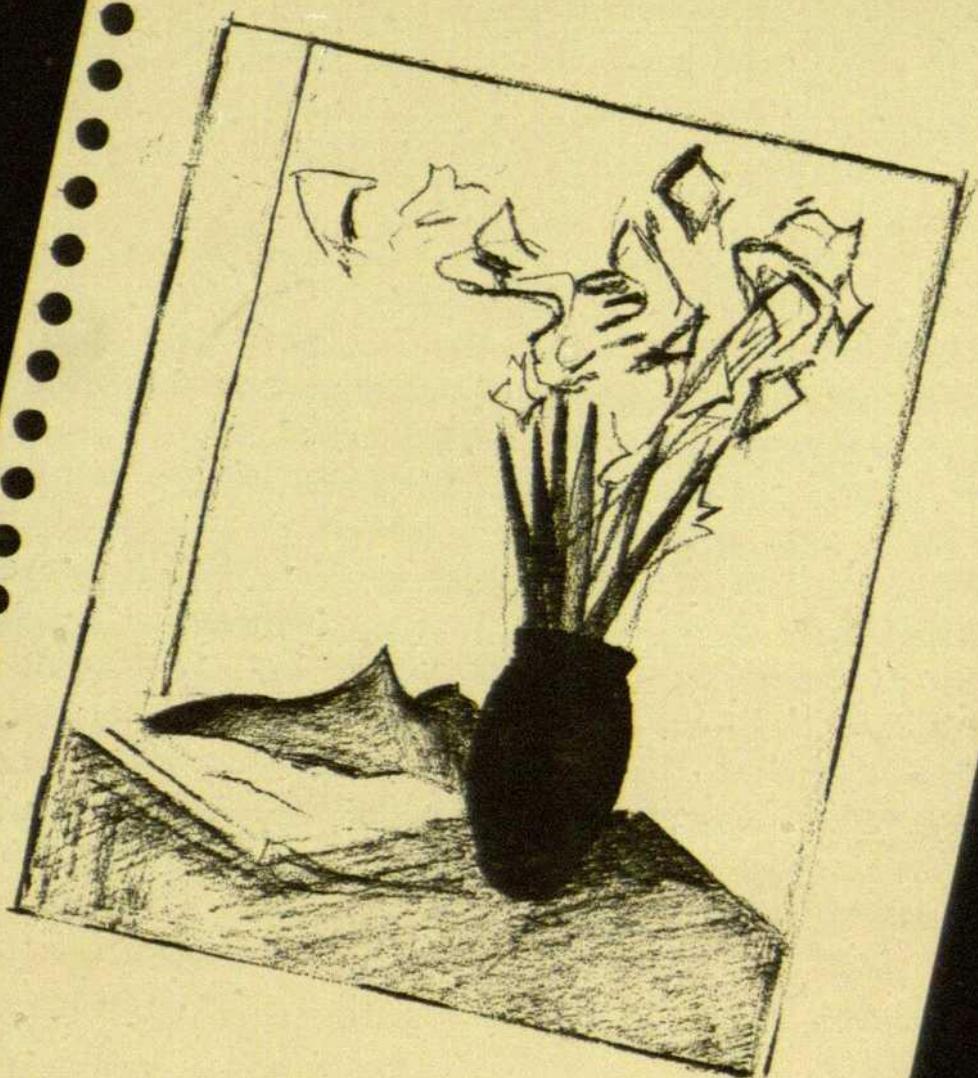

metmenys

kūryba ir analizė

59

*—
1990*

metmenys

Redaguoja: Vytautas Kavolis
Dickinson College
Carlisle, Pennsylvania 17013

Redakcijos bendradarbiai: Algirdas Titas Antanaitis, Živilė Biłaišyté, Mykolas Drunga, Marija Gimbutienė, Algirdas Julius Greimas, Aušra-Marija Jurašienė, Zina Katiliškienė, Violeta Kelertienė, Algirdas Landsbergis, Ilona Gražyté Maziliauskienė, Icchokas Meras, Algis Mickūnas, Romas Misiūnas, Kostas Ostrauskas, Alina Staknienė, Donatas Šatas, Rimvydas Šilbajoris, Vincas Trumpa, Bronius Vaškelis, Tomas Venclova, Albertas Zalatorius, Kęstutis Paulius Žygas

Dailės priežiūra: Vytautas O. Virkau

Techninė redaktorė: Henrieta Vepštienė

Šio numerio techniniai bendradarbiai: Marija Paškevičienė, Dalia Sruogaitė, Lina Žilionytė.

Administracija: Aleksas Vaškelis
3113 W. Vina del Mar Blvd.
St. Petersburg Beach, FL 33706

Kaina: Pavienio numerio — \$8.00. Prenumerata metams (du numeriai) — \$15.00. Kanada ir JAV — \$15.00; Lietuva \$20.00. Kanados ir užsienio prenumeratoriai prašomi siųsti čekius JAV valiuta.

Leidžiami AM & M Publications nuo 1959 m. dukart per metus. Laikydamiesi liberalios politikos, leidėjai ir redaktoriai iš bendradarbių nereikalauja vien tokų minčių, su kuriomis pirmieji visada sutiktų.

Spaudė: M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Illinois.

Published by AM & M Publications, Non-profit Organization.

ISSN 0543-615X

ŠIS TAS APIE KULTŪRĄ

ALGIRDAS J. GREIMAS

„Visi šneka apie orą, o niekas nieko nedaro” — šis Mark Twaino konstatavimas, atrodo, puikiai pritaikomas šiuometinei lietuviškosios kultūros situacijai aprašyti. Kultūra atrodo šiandien lyg koks privalomas egzaminams į laisvę duotas siužetas, kurį kiekvienas turi traktuoti kaip kažkokią „Divina Commedia”, kurią kiekvienas turi bandyti „kurti”. Užuot buvus atmosfera, kurioje žmogus, kaip žuvis vandenye, lengvai švaistosi, kultūra lietuviams atrodo lyg koks pagarbus altorius, prie kurio prisiartinti gali tik „profesionalai”, t.y. pedagogai, vadinami kultūrininkai, ir mokslininkai — kultūrologai.

Tačiau šalia kultūros skleidėjų ir tyrinėtojų, kurie, pagal garsią Raymond Queneau formulę: „Tu tauški, tu tauški, tai visa, ką tu moki”, labai mėgsta kalbėti apie kultūrą, beveik nesimato pačios kultūros „darytojų” — mes, išbėgėliai, nekantriai laukėme stalčiuose slaptai išsaugotų lietuvių literatūros šedevrų, už Stalino saulės kultą atsiperkančių epopėjų — pasirodė tik *ridiculus mus*, juokinga pelytė. Skaitydami *Pergales*, turbūt laukiančias kitų pergalių, mes veltui ieškome kultūrinių debatų, teigiamų ar neigiamų, pasirodančių veikalų vertinimų, demokratiškai trankančių kumščiais į kultūrinius stalus — šnipšt, viešpatauja plokščia

tyla ir autocenzūra: štai, pavyzdžiu, aukštos poezijos ir literatūros žurnalai atmetė mano du straipsnius už tai, kad viename nepagarbiai užsiminiau apie Lenino premiją — Mieželaitį, o kitame — pasijuokiau iš Liūnės Janušytės vyro Drazdausko. Mums baisi ne Landsbergio, o „tamsiąjė jėgų” diktatūra.

Pagaliau pastebėjės, kad... visi kalba apie kultūrą... bet kad kiekvienas ją kitaip supranta — ar nesupranta —, nutariau ir aš, kaip kitų apskelbtas Kulturwissenschaftler, savo trigaši pridėti, savo į dangų neinančio šuns balsą į kultūrinį kačių koncertą įjungti.

Aukštoji kultūra

Paskutinį kartą, prieš gerus dešimt metų besilankydamas Lietuvoje, buvau vieno tautiečio užklaustas, ar daug lietuviai pasikeitė nuo 1940 metų. Kiek pagalvojės atsakiau: ne, jūs nepasikeitėte, atvirkščiai — mes pasikeitėme. Toks atsakymas, norėjės būti paradoksaliu, atrodo, pasitvirtina ir dabartinėmis sąlygomis: lietuvių gyvenimo kultūrinės formos, neskaitant joms primestų gausių rusiško socializmo stereotipų, atrodo dažnai lyg ir sustingusios, 50 metų hibernavusios kopijos. Užtat ir norint suprasti dabartinį lietuvių „inteligenčių” tarpe vyraujantį kultūros suvokimą, pravartu mintimis sugrįžti į tą laikotarpį, bandyti atstatyti neva to meto pažiūras ir išjautas.

Prisimenu, ką tais laikais, 1939 m., trise, su Kossu ir Churginu, striksėdami kaip nevykusios stirnelės po Alpių kalnus, galvojome apie kultūrą ir kokios kultūros svajojome Lietuvai. Kultūra mums tada atrodė kaip neabejotina, neginčytina, nereikalinga jokios definicijos, žmones ir tautas jų aukščiausiuose pasiekimuose apibūdinanti vertybę, kaip žodis, kurį reikėjo rašyti didžiaja raide ir ištarti su pagerba, pakeliant kepurę. Mes buvome atsiųsti į Pancūziją „išigytį” kultūros ir ją „parvežti” į Lietuvą.

Tačiau toje kultūrinėje euforijoje mes jau nebebuvome naivūs keliuočiai ir bent gerai žinojome, kokios „kultūros” mes nebenorėjome: lietuviškų kelnių, lietuviškų vestuvių, taurių lietuviškų asmenybių, Žmuidzinavičiaus meno, Baltšikonio (taip ji Kossu vadino) kalbotyros, Liudo Giros poezijos ir kitų panašių dalykų. Mes norėjome jau nebe „lietuviškos” kultūros, o paprasčiausiai — kultūros. Atsiskydami toliau dainuoti, pagal Radauską, „apie mergeles ir darželės”, mes lietuviškoje kultūroje norėjome turėti žmogiškosios kultūros atspindį. Paprastai išreiškiant, mes reikalaime visus lietuviškos kultūros reiškinius vertinti vien tik aukštais Europos standartais.

Bandant apibendrinti kultūrines to meto nuotaikas, reikia, žinoma, visų pirma suprasti kultūrą kaip istorinį procesą, paliekantį po savęs atskirus, vienas ant kito susiklosčiusius sluoksnius: senelis mėgo Corot ir Courbet, tėvas — impresionistus, o sūnus jau mokėjo išskaityti Picasso. Aišku, kad mūsų to meto kosmopolitizmas buvo tik avangardinis reiškinys, kad didžioji intelligentijos masė be jokių sąžinės nerimasčių ir toliau mylėjo folklorinio tipo tautinę kultūrą, o kaimas ir toliau skaitė — ir gerai darė — Tamošių Bekepuri.

Žodis avangardas, pritaikomas menams, atrodo nekaltas, netgi pozityvus. Tačiau, sociologiškai vertinant, reikia pripažinti, kad toks kultūros supratimas yra elitinis: tokios kultūros vystymosi procese tiek kultūrių verčių gamyboje, tiek ir jų suvartojime dalyvauja tik nedidelė tautos dalis, nors ir prileidžiant, kad jos banalizavimas ją sudemokratina ir daro priimtina vis platesniems sluoksniams.

Tačiau negalima iš karto sutikti, kad toks hierarchinis visuomenės suvokimas būtų pagristas vien ekonominiais kriterijais. Aukštas meno vertinimas per visą devynioliktą amžių pasireiškė kaip poeto-menininko kova prieš buržuaziją, t.y. prieš viską, kas „žema”. Hierarchinė visuomenės samprata nėra tipinga buržuazijai: leninistinė darbininkų

klasės organizacija iškelia aukštyn proletariatą, kaip tos klasės sąmoningą „aristokratiją”; proletariatą organizuoja partija, o partijai vadovauja Lenino vadinami „dvasios inžinieriai”, kitaip — aparačikai, o dabar — biurokratai. Tad aukštostios kultūros atidavimas į „kultūros inžinierių” — jos kūrėjų ir pomėgiautojų — rankas ano meto kontekste yra suprantamas ir priimtinės. Klausimas tiktais lieka, kaip šis konceptas gali būti pritaikytas sudemokratintos visuomenės klampynėse.

Europa ir kultūra

Išvažiavęs automobiliu iš Istanbulo, netrukus randi kelio rodyklę su užrašu: „I Europą”; tokį pat nurodymą, tik jau kita kalba, sutinki ir išvykdamas iš Salonikų; Rusijos inteligentija XIX a. būtinai važiuodavo į Europą.

Tačiau nurodyti, kokiui keliu galima nuvykti į Europą, tai jau netiesiogiai prisipažinti, kad esi ne-Europoje. Atrodo, kad vienas iš pagrindinių parametrų, nustačiusių Europos sienas, yra religija, ją suprantant kaip kultūros formą, ir būtent katalikiškoji ir protestantiškoji krikščionybė. Tai esminis Europos kultūros formavimosi faktorius, tačiau aišku, pavyzdžiui, kad graikas, važiuodamas į Paryžių, neieško specialiai aplankytis septynias bažnyčias, o apskritai — „pakvēpuoti kultūra”.

Europa tuo būdu yra tapusi, nelyginant stebuklinėse pasakose, tam tikra mitine erdve, kur nepaprasti dalykai vyksta po žeme, danguje, vandenye, t.y. kitur. Bet tai drauge ir simbolinė erdvė, kurioje išsidėsčiusios visos vertybų sistemos, visi kriterijai, pagal kuriuos sprendžiama apie elgsenos, žmogaus, veikalo vertę. Čekų rašytojas ar kritikas, galvodamas apie to ar kito savo tautiečio darbą, net nesąmoningai lygina jį su europiniais standartais. Tad Europa — ne tik aksiologinė erdvė, bet ir ypatingas kolektyvinis personažas, drauge lémėjas ir teisėjas, valdžias visų kultūrinių vertybų sferą.

Prieš dvidešimt penkeris metus Santaros-Šviesos suvažiavime bandžiau be didelio pasisekimo įtikinti savo tautiečius didele mitų svarba. Mūsų kasdieninio ir visuomeninio gyvenimo tvarkyme mitai užima žymią vietą: tai figūratyvinėmis formomis išreikštос ideologijos ir tikėjimai. Europa lietuviui yra tokс realus ir galingas mitas, ir betkokios kalbos apie lietuvišką kultūrą be pastovios nuorodos į Europą yra bergždžios.

Kultūra ir tauta

Individu ir tautos santykį problema Europos epistemėje iškilo XVIII amžiaus antroje pusėje vokiečių kultūriniam kontekste, ją galima simboliškai išreikšti kaip Goethės ir Herderio nesuderinamą antagonizmą. Goethe — tai tipingas Apšvietos amžiaus humanistas, tikintis į universalią, visai žmonijai bendrą prigimtį, kuri ir pagrindžia taip pat bendrą vertybų sistemą: pasitikėjimą žmogaus protu, žmonijos nuolatine pažanga, žinojimo, kuris ugdo moralines vertes, visagale reikšme ir, žinoma, individu vis didėjančia laisve. Iš karietos stebėdamas pirmajį Revoliucijos laimétą Valmy mūšį, jis galėjo sušukt: „Tai gražiausia diena mano gyvenime!” Herderis — nemažiau patraukli asmenybė: jis aukština tautą, kaip bendro likimo ir bendros kultūros, pasireiškiančios sava kalba, gyvą organizmą. Kultūra jam ne individu, jo proto išradinguo rezultatas, o organiška tautos nuosavybė, jos specifinio genijaus išraiška.

Šitoks dviejų žmogaus konцепcijų — jo prigimties, jo rolos ir vienos pasaulyje — nesuderinamumas nusidriekia per du pastaruosius Europos kultūros amžius, nuolat kurdamas konfliktines situacijas. Iš vienos pusės turime reikalą su „senomis” tautomis, Prancūzija, Anglia: jų atveju valstybės padarė tautas, o ne atvirkščiai, ir lietuviui, pavyzdžiu, nesuprantama, kaip alzasietis vokiška pavarde, germaniškaja gimtaja kalba gali būti didelis prancūzų patriotas. Kitur, Vokietijos ir Italijos valstybės susidarė jau tik XIX a.

tautinio-kalbinio susivienijimo principu. Nuo XIX a. pradžios prasidėjęs „naujų”, „jaunų” Europos tautų atgimimo ir apsisprendimo procesas — tai tautinės kultūros, tautinės bendruomenės primato išraiškos.

Kol tautinių bendruomenių teisės ir kovos už laisvę įsirašo į bendrąjį žmonijos pažangos procesą, jos derinasi su individu teisėmis į laisvę ir į jos visuomeninę išraišką — demokratiją. Vincas Kudirka be didelių sunkumų galėjo būti lietuviu ir demokratu. Tačiau tokia pusiausvyra pagrįsta būklė anaiptol nėra normalus reiškinys. „Dainuojanti revoliucija” buvo organiškos lietuvių tautinės vienybės išraiška, o po jos sekantis atoslūgis pasireiškia „demokratiškumo” — pačiomis naiviausiomis ir net kvailiausiomis jo formomis — išbuvojimu. Tomas Venclova aštriai, teisingai ir jautriai iškėlė lietuvių ir žydų santykių klausimą, bet ji skaitant taip ir lieka nevisai aišku, ar lietuvių tauta yra kolektyviai visiems amžiams kalta už žydų žudynes, ar kiekvienas lietuvis yra atskirai atsakingas už savo veiksmus.

Taigi nelengva būti drauge ir lietuviu, ir žmogumi.

Kultūrų lygybė

XX amžiuje išsivysčiusi antropologija pripratino mus prie kiek kitoniško žmogiškos kultūros supratimo. Kultūros sąvoka, liečianti iki tol tiktais baltą rasę („kaip galima būti persu?” — pusiau juokais klausė Montesquieu) ir tik Europą (Amerika, priimta kaip „balta”, buvo iki Antrojo pasaulinio karo tiktais Europos priekaba), imta taikyti ir egzogeniškoms civilizacijoms (Kinijai, Indijai), net ir „laukinėms bendruomenėms” (archaiškoms, neturinčioms rašto, neturinčioms istorijos ir t.t.). Ši sąvoka tapo įrankiu įvairių etninių bendruomenių įvairialypiams žmogaus veiklos bruožams atpažinti ir apibūdinti. Žmogaus dėmesio vertam pasauliui prasiplėtus anapus Europos ribų, tai, kas mums buvo egzotika, tapo kultūra, egzotiką paliekant žemesniųjų socialinių sluoksnių turistinėms pramogoms.

Šitokiame tad kontekste pasireiškė ir įsitvirtino garsi Lévi-Strausso suformuluota kultūros ir natūros antinomija: viskas, ką žmogus padaro, transformuodamas, sau pritaikydamas gamtą — pradedant nuo ugnies išradimo ir lyties pridengimo — jau yra kultūros reiškiniai. Užtart ir 1945 metais UNESCO užsakymu jo parašyta knygutė apie kultūrų ir rasių lygybę tapo naują kultūros sampratą skelbiantis manifestas.

Mažai kas tuo metu drjso pasipriešinti tokiai kilniai kultūrų lygbės idėjai. Ir Roger Caillois, tuometinio UNESCO pagrindinio žurnalo *Diogène* redaktoriaus, balsas atrodė atsakymo nevertas nesusipratimas. — Taip, — sakė jis, — visos kultūros lygios, su tuo skirtumu, kad mes, vakariečiai, galime, esame pajėgūs mąstyti kitas kultūras, bet kad kitoms kultūroms tai net į galvą neateina.

Tačiau Spenglerio praneštas *Untergang des Abendlandes* jau buvo prasidėjęs, ir Vakarų civilizacija atidarė mazochistinio savęs kaltinimo ir savo vertybų niekinimo periodą. Prieškarinis aukštos kultūros supratimas buvo nukeltas į pasenusių baldų sandėlį, jo vietoje pavyzdingu modeliu siūlant, geriausiu atveju, "the American way of life". Pasaulinė Žmogaus Teisių deklaracija buvo pasirašyta diktatūrinių ir esklavažistinių valstybių, Vakarams džiaugiantis ir pritarian. Kultūrų demokratija tapo pridengta visuotinu legalinės veidmainystės šydu. Naujai „atrastos“ kultūros nuo tokios pagarbos nieko ypatingo nelaimėjo, bet tuo pačiu mūsų keliami reikalavimai Vakarų kultūrai žymiai sumažėjo.

Kultūra ir moralė

Vienam rusų disidentui kuriam laikui prisiglaudus mano seminare, paprašiau jo pristatyti mums jo mokytojo Jurij Lotmano semiotikos teoriją. Reikia įsivaizduoti klausytojų nustebimą ir visišką nesupratimą išgirdus, kad kultūrą esą galima apibūdinti, ja priešpastatant ne natūrai, o

b a r b a r i j a i. Barbarija, suprasta kaip kraštutinis pasmerkimas viso to, kas prieštarauja kultūrai, primena mums jau aptartą kultūros kaip transcendentinių vertybų visumos sąvoką, su tuo skirtumu tačiau, kad nustumdama į šalį, nuslėpdama epistemines ir estetines vertes, kultūra Rytų intelligentijos akyse tampa etikos sinonimu, pagrindiniu individu ir visuomenės moralinio vertinimo kriterijumi.

Tuo tarpu kai moralė kultūrų lygibės atmosferoje negali būti laikoma net viena iš kultūros dimensijų — neįmanoma juk klausti antropologo, ar Salomono salų gyventojai „kultūringi”, t.y. moralūs, ar ne —, kai Vakarų kontekste ji pakeičiamama mandagumo ar išvis „gražių papročių” sąvokomis, iš Rytų grįztas moralinis kultūros vertinimas negali iš naujo neiškelti bendros kultūrinės vertybų problemos. Galima, žinoma, lengvai ironizuoti, užsimenant M. Gorbačiovo moralinę kampaniją, siūlančią vodką pakeisti religija ir priimti ją ne kaip „liaudies opiumą”, o kaip „vaistą liaudžiai”, galima, žinoma, šypsotis stebint mūsų katalikybės pastangas atstatyti tradicinius ryšius tarp moralės ir religijos, vieną pagrindžiant kita ar atvirkšciai. Galima su šypsena, bet jau palankiai žiūrėti į dr. J. Griniaus filosofiją, pagal kurią kultūringas lietuvis — tai doras lietuvis, o doras lietuvis — tai geras katalikas: koks niekšas išdris pasisakyti prieš lietuvių gimnazisčių dorybę ar Lietuvą neva tai valdančių politikų taurumą? — Ši patraukli filosofija darosi pavojinga tik tada, kai ji pretenduoja moralę laikyti meninės veiklos masteliu, tuo nesiskirdama nuo Ždanovo įsakyto herojų kulto ir neigiamų tipų demaskavimo. Užtat surimtékime: religija kaip viena iš pagrindinių kultūros formų, kaip žmogaus kvietimas į transcendenciją, yra per didelis dalykas, kad ją galima būtų maišyti su visuomeniniu moralumu.

Liaudies kultūra

Kiek kitaip moralės ir kultūros reikalai atrodo komunistiniame kontekste. Jeigu Lunačarskis, pirmasis, rodos, Rusijos

švietimo komisaras, pareikšdamas, kad geras komunistas gali būti tik tas, kuris „svirškino“ Dostojevskį, socialistinę moralę laikė asmenine individu pergale istorinės pažangos fone prieš „buržuazinę“ kultūrą, tokia jo pažiūra netrukus buvo nustelbta leninistinio priėjimo prie moralės: moralu yra tai, kas naudinga partijai, t.y. istorijos motorą vairuojančiam proletariatui. Principas, pagal kurį vaikai turi išdavinėti savo tévus, yra moralus, tai normali žmonijos istorijos bėgsmo pasėka.

Reikalai kiek pagerėja — ar pablogėja —, Stalinui susirūpinus literatūros ir meno paskirtimi. Dilema: ar meną pritaikyti liaudies kultūriniam lygiui, ar liaudį artinti prie meno supratimo ir jo reikalavimų — buvo išspręsta liaudies kultūros labui. Ždanovo socialistinis realizmas — tai visų pirma aukštostios kultūros sąvokos nuvertinimas, bet tai drauge ir „realizmas“, t.y. meno kaip realybės fotografijos supratimas, ištuštinantis meno sąvoką nuo betkokio aksiologinio turinio.

Ždanovizmą išgelbėti Vakarų kontekste bandė italų marksistas Gramsci: išeidamas jau iš vakarietiškos kultūros — kaip žmogaus veiklą visuomenėje išreiškiančių formų visumos — koncepcijos, jis išskyre visuomenėje ir jos kultūroje du jos autonominus sluoksnius, kurių žemutinysis, vadinamoji masių kultūra, vertas išaukštinimo kaip istorinio proceso variklis, į Ždanovo „realizmą“ tuo būdu įvirkšdamas nemaža idealizacijos, sakyčiau net — prasmės dozė. Ši teorija, didesnės įtakos turėjusi tik Pietų Amerikoje, buvo paskutinis marksizmo, bandymo jį atnaujinti, pasispardymas ir išliko iki šiol tikrai kairiųjų intelektualų pasąmonėje.

Mikrokultūros

Toks kultūros ir ideologijos sumaišymas turi toli einančių pasékų. Nuomonė, kad viskas ir betkas gali būti kultūra, leidžia šią sąvoką pritaikyti betkuriai visuomeninio gyvenimo išraiškai. Proletariatui kaip tokiam Vakaruose išnykus,

buvusiai darbininkų klasei praradus savo „sąmonę” ir išsidalinus į atskirus socialinius klotus, išsivysto vadinamoji grupės kultūra. Italijoje itin gausios teroristų-revolucionierių grupelės ima veikti pagal savo „teroro kultūrą”, joms atliepia karingas terorizmas Vokietijoje. Šitokia kultūra, atrodo, šiuo metu išliko tiktais Peru „Apšiesto Tako” ideologijoje.

Soterinėms, žmonijai išganymo ieškančioms ideologijoms išblėsus, konsumacinei visuomenei neturint pasiūlyti jaunimui jokių veiklos ar gyvenimo prasmės modelių, lieka tik vienas kelias — pasisakymo prieš arba pasitraukimo nuo tokios kultūros pozicijos. Iš čia ir atsiranda įvairių rūsių anti-kultūros ir kontra-kultūros, kurias gal galima bendru vardu vadinti *hippy* kultūromis. Pasireikšdamos mažų bendruomenių susidarymu ar pavieniu, „kultūringu” valkatavimu, šios kultūros būdingos dvireikšmiais moraliniais bruožais: „gražūs jausmai” — smurto atsisakymas, taikos meilė, vegetarizmas — kartais nesuprantamai atsimiešia socialiniu ir šeimyniniu parazitizmu. Tokios tendencijos, pamažu brėsdamos, paliko gilių pėdsakų visuomenės galvosenoje, pastaraisiais metais įgaudamos ekologinių ar „žaliujų” judėjimų formas.

Paskutinysis šių mikro-kultūrų pasiskimas — tai Vakaruose vis labiau išbuojantis priemiesčių — ypač chuliganų ir skinhead — kultūros, kurioms, atrodo, nusimato dar graži ir didelė ateitis, žadanti didėjančios sociologų paklausos universitetuose. Bandant suprasti šį kultūros sąvokos galutinės dekompozicijos reiškinį, galima ji laikinai aptarti kaip mikro-ideologijų, neturinčių jokio aiškaus semantinio turinio, susidarymą, išaiškinamą kaip minimalinio socialumo, panašaus į vilkų gaujų „buvimą drauge”, principą.

Madingai išsireiškiant, galima būtų sakyti, kad Vakarams charakteringos rocko kultūros ir Rytams — visiško „darbo kultūros” nebuvimo — simbiozė žada duoti idealią bendrą ateities kultūrą. Tokiu būdu išsipildytų kai kurių mūsų

filosofų Lietuvai peršama misija — būti Rytų ir Vakarų sintezės arena.

Rocko kultūra

Užklausiau kartą vieną muzikologą, ar rockas yra muzika, kitaip sakant, ar tai tik, nors ir žymus, bet vidujinis pasikeitimas muzikinėje paradigmoje, kurį galima išaiškinti nuo XX a. pradžios progresyviu perkusijos instrumentų įsigalėjimu ir melodijos pakeitimu ritmu, ar tai jau visiškai autonomiškas kultūros fenomenas. Jis man optimistiškai ir saliamoniškai paaiškino, kad tai vis dėlto galima vadinti muzika, bet kad tai daugiau negu muzika, kad tai peržengia muzikos ribas: jam būdingas trepsėjimas ir maivymasis — tai ne tik garsų gamintojo, bet ir jų klausytojo dalyvavimas visu savo kūnu šioje „muzikos” puotoje.

Toliau jau vienas pats tėsiau savo apmąstymus: prieš dvidešimtį metų moksle buvo visų priimta, kad muzikos kalba skiriasi nuo triukšmo kalbos jau vien tuo, kad jos smegenyse užregistruotos dviejose skirtingose vietose. Skirtumas tarp muzikos ir visu kūnu „muzikuojančio” rockininko atitinka muzikos, kaip audityviname plane išreiškiamų meninių formų, ir muzikos, kaip specifinės kultūros — „muzikinės kultūros”, pasireiškiančios ritmingu visos kūno sensori-motorinės sistemos įnervinimu, atribojimu.

Šitokia interpretacija primena ir kitą Vakaruose išbuvoju sią kultūrą — „sveikatos kultūrą”. Sveikatingumo ideologija išoriškai pasireiškia, žinoma, milijardus kasmet atnešančios vaistų pramonės išsivystymu, komplikuotos gydymo technologijos išplėtimu ir socialinio draudimo garantijomis, bet ir visuotina pagerba sveikam kūnui, sveikam žmogui, trumpai — nuoširdžiu sveikatos kultu. Valstybiniai sveikatos biudžetai pralenkia ne tik ginklavimosi biudžetus — tai būtų visai priimtina —, bet ir auklėjimo, ir mokymo išlaidas. Sveikata identifikuojama su „gyvenimu” iki tokio laipsnio, kad, pagal visuotinį įsitikinimą, žmogus negali numirti natūralia

mirtimi, nes jis miršta tik dėl vienos ar kitos ligos: nepaaiškinta mirtis darosi įtartina, gēdinga.

Toks kūno ir sveikatos kultas būtų gražiu dalyku — žinoma, nebeužsimenant apie dabar iš mados išėjusią Trečiojo Pasaulio 50 milijonų vaikų kasmetinę mirtį badu, — jei jis nevirstų sau pačiam tikslu. Sveikatos kultūrą praktikuojančiųjų principas labai paprastas: ar tu rūkai? — ne! — ar tu geri? — ne! — ar tu myli mergas? — ne! — Tai kam tu gyveni? — Kad būčiau sveikas. Tai ne humoras, o milijonų jaunų žmonių gyvenimo idealas. Rocko kultūra išmoko žmogų atsisakyti galvoti ir gyventi vien tik jusliniais patyrimais, sveikatos kultūra yra ne tik sukasdienėjimo, bet ypač betiksliskumo, beprasmiškumo ideologijos programa.

Reikalas eina ne vien tik apie sveiko žmogaus nesveiką muziką. Imkime tapybą, nors tapybos vardas, tradiciškai nusakantis dviejų dimensijų paviršiuje realizuojamas meno formas, jau nebetinka mūsų tri-dimensinėms, dažnai nebe tepliotoms erdvėms. Vienas mano mokinys, estetikos specialistas, skaito paskaitą apie minimalias meno formas ir pavyzdžiu rodo dvi rūkytas žuvis, japonų žvejų pakabintas kažkur pajūryje. — Kuo tos dvi žuvys skiriasi nuo kasdieninių žuvų? — naiviai klausiu. — Kiekvienas pasaulio vaizdas galiapti menu specifinio žiūrovo žvilgsnio dėka, — atsako. — Veltui bandžiau įpiršti reikalingumą kokių nors paveikslų rėmų, atskiriančių meną nuo kasdienybės. Pasalyje, tokiam, koks jis šiandien yra, žmogaus žvilgsnis nesupoetina kasdienybės, kasdienybė suvulgarina meną. Kičas ar Ždanovo svajonių išsipildymas?

Laimės kultūra

Kokumas ima, žvilgsniu apmetus šį dvidešimtajį amžių, į kurį buvo sudėta tiek vilčių, kur buvo pergyventa tiek nusivylimų. Kokį kraitį jis žada, kokią pasogą gali duoti Lietuvėlei, mūsų pamažu iš miego bundančiai karalaitei?

Kokių gėrybių ji galės ir norės pasirinkti šiame kultūriniame Vakarų supermarketete?

Nemégstu ieškoti priežastingumų — jie visados daugiaalygiai ir nieko nepaaiškina —, kurie padėtų suprasti dabartinį Vakarų bankrotą: per greita technologinę pažanga, konsumacinę visuomenę, masinę demokratizaciją, ideologijų krizę, progreso sąvokos žlugimas. Blogiausia: tai net nėra Wall Streeto bankrotas su iš dangoraižių langų šokančiais, po traukinį garvežiais galvas guldančiais bankininkais, ne, tai „giliuką” suradusi, kaimo durnelio šypseną atgavusi, laimingga žmonija. Mat viską išbandęs XX-sis amžius pagaliau surado paskutinę kultūros metamorfozę — **l a i m ē s k u l t ū r ą**.

Ir baisu pagalvoti, kad, atsigréžusi į Vakarus, vartydama į namus pristatomą kultūrų katalogą, Lietuva nepasirinktu lengviausiai prieinamos laimės kultūros, kad nenutartųapti laiminga, vietoje skanių kotletų valgydama hamburgerius, vietoj giros — gerdama palaimingą coca-colą. Kada pirmasis Mac Donald's Vilniuje?

Europa ir Lietuva

Kartą, analizuodami kandidato į prezidentus prakalbą, išskaitėme per penkias minutes jo dvidešimt kartų ištartą žodį: **r e i k i a!** Žinoma, kad reikia. Tokiais nuasmenintais, nei rašančio, nei skaitančio neužangažuojančiais patarimais ir norėčiau užbaigtį šiuos apmąstymus. Tačiau tokie „reikėjimai”, suprasti kaip atsakingumas prieš save, prieš tautą ir prieš žmogų, sudaro juk mūsų **a t e i t i e s h o r i z o n t ą**, į kurį įsirašo ir mūsų norai, ir įsipareigojimai, ir būtinybės.

— Laisvė, kaip sakė kadais Sartre'as, yra pasirinkimas tarp kelių būtinybių. Lietuviai, belsdamiesi į Europos duris, skelbia visų pirma savo laisvės norą. Laisvė nėra tai vakarietiškų madų pamėgdžiojimas, o pasirinkimas jai siūlomų kultūrinių vertybų, kultūrinių gyvenimo formų.

— Europa, o išvis ir Vakarai, šiuo metu pergyvena gilią kultūros krizę, vadinamąją identiteto krizę. O krizė — tai visų pirma įsisąmoninimas į esamų vertybų žlugimą ir noras jas pervertinti. Šioje Umwertung aller Werte ir lietuvių tauta, nemažiau negu kitos, turi teisę tarti savo žodį, teisę, kurios jai jokie juristai neužginčys.

— Neseniai kalbėdamas apie lietuvius, Czeslaw Miloszas apibūdino juos, pagal tradicinį lenkų vertinimą, kaip *a m b i c i n g u s i r u z i s p y r u s i u s*. Šią savo ambiciją, suprastą kaip norą projektuoti ir organizuoti ateitį, jie neseniai parodė, išdirbdami ir kitoms Sovietų tautomis pasiūlydami *t a i k i n g o l a i s v ē j i m o* modelius. Tokią politinę pergalę dabar „reikia” testi užsispyrus ir kitoje srityje — aktyviai dalyvauti kultūriniių ‘Europos modelių, kultūriniių elgsenos formų, gyvenimo stiliaus išdirbime. O aukštos kultūros, specialaus lietuvių genijaus pripažinimas, Nobelio premijos ir kiti medaliai atsiras savaime. Jei Dievas ką davė, tai ir „drėbtels”.

